

УДК 339.9

МІЖНАРОДНА ТРУДОВА МІГРАЦІЯ ТА ЇЇ ВПЛИВ НА РИНОК ПРАЦІ УКРАЇНИ В УМОВАХ ВІЙСЬКОВОЇ АГРЕСІЇ РФ

Дар'я Боброва; Ольга Дон

*Дніпровський національний університет імені Олеся Гончара,
Дніпро, Україна*

Резюме. Сучасний розвиток світового господарства характеризується вільним переміщенням факторів виробництва, в тому числі і робочої сили, між країнами. Розглянуто сутність міжнародної трудової міграції як транскордонного переміщення осіб з метою подальшого працевлаштування. Досліджено, що міжнародна трудова міграція відбувається під дією низки взаємопов'язаних чинників в умовах зростаючих відмінностей між країнами. Проаналізовано вплив масової зовнішньої трудової міграції українців на національний ринок праці під час повномасштабної російської агресії, яку автор розглядає як кризові деструктивні умови. Доведено, що незадовільний кризовий стан ринку праці також може спонукати мігрантів до виїзду та працевлаштування в інших країнах. Зроблено висновок, що міжнародна трудова міграція та національний ринок праці взаємопов'язані між собою і впливають одне на одного. При цьому зазначено, що наслідки міжнародної трудової міграції неоднозначні та мають вплив як на країну-реципієнта, так і на країну-донора. Зокрема, міжнародна трудова міграція може спричинити такі очевидні негативні наслідки для національного ринку праці, як посилення конкуренції, зниження рівня середньої заробітної плати в приймаючій країні та відтік мізків у країні походження. На прикладі України в період повномасштабного російського вторгнення відзначено дефіцит робочої сили на ринку праці через міграцію робітників закордон. Наголошено, що за відповідного комплексного регулювання міжнародна трудова міграція постає справжнім інструментом покращення ситуації на національних ринках праці та здійснює позитивний вплив на добробут населення навіть у кризовий період. Наприклад, спеціально залучені з-за кордону іноземні працівники чи українські мігранти, що повертаються додому, можуть допомогти подолати дефіцит на ринку праці у сферах, де існує значна нестача робочої сили. Необхідною умовою формування ефективної міграційної політики під час кризових умов є дослідження сучасних тенденцій міжнародної трудової міграції, визначення причин, що зумовлюють такі тенденції, та наслідків впливу даного явища на ринок праці України.

Ключові слова: міжнародна трудова міграція, ринок праці України, причини, наслідки, військові умови.

https://doi.org/10.33108/galicianvisnyk_tntu2023.03.216

Отримано 05.04.2023

UDC 339.9

INTERNATIONAL LABOR MIGRATION AND ITS IMPACT ON THE LABOR MARKET OF UKRAINE IN THE CONTEXT OF RUSSIAN MILITARY AGGRESSION

Daria Bobrova; Olha Don

Oles Honchar Dnipro National University, Dnipro, Ukraine

Summary. The modern development of the global economy is characterized by globalization, the tendency of economies towards openness, free movement of factors of production, including labor. The article discusses the phenomenon of international labor migration as the cross-border movement of individuals for the purpose of further employment. It is noted that it occurs under the influence of a range of interconnected factors, in conditions of growing differences between countries. The article analyzes the impact of mass labor migration

of Ukrainians on the national labor market during the full-scale russian aggression, which the author considers as a crisis and destructive condition. It is proved that the unsatisfactory state of the labor market under the influence of crisis phenomena can also encourage migrants to leave and find employment in other countries. The conclusion is made that international labor migration and the national labor market are definitely interconnected and influence each other. It is noted that the consequences of international labor migration are ambiguous and have an impact on both the recipient and donor country. In particular, international labor migration can cause such obvious negative consequences for the national labor market as increased competition, lower overall wages in the receiving country, and brain drain in the country of origin. Using the example of Ukraine during the full-scale russian invasion, a labor shortage on the labor market due to the migration of workers abroad is noticed. It is emphasized that with appropriate comprehensive regulation, international labor migration becomes a real tool for improving the situation on national labor markets and has a positive impact on the well-being of states even in a crisis period. For example, foreign workers specially recruited from abroad or returning Ukrainian migrants can help overcome labor shortages in sectors where there is a significant lack of workforce. Therefore, the necessary conditions for the formation of an effective migration policy during crisis conditions are: the study of current trends in international labor migration, the identification of the reasons that cause these trends, and the consequences of the impact of this phenomenon on the labor market in Ukraine.

Key words: international labor migration, labor market of Ukraine, causes, consequences, military conditions.

https://doi.org/10.33108/galicianvisnyk_tntu2023.03.216

Received 05.04.2023

Постановка проблеми. Міжнародна трудова міграція як рух робочої сили через національні кордони наразі є об'єктом багатьох досліджень, оскільки несе за собою всебічні наслідки для соціально-економічного стану окремих країн та світу в цілому. Кризові явища можуть стати причиною погіршення ситуації на національному ринку праці, що тільки підсилить тенденції до зовнішньої трудової міграції з країни. Саме тому міжнародна трудова міграція у часи повномасштабного російського вторгнення потребує додаткових ретельних досліджень, адже вона може як посилювати негативний вплив і погіршувати ситуацію на національних ринках праці, так і допомагати подолати наслідки кризи за відповідного регулювання з боку держави.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Питання міжнародної трудової міграції привертає багато уваги вчених-економістів. Серед іноземних фахівців варто виділити напрацювання щодо причин та сутності міжнародної трудової міграції Еверетта Лі та Егорі Кунца. Серед вітчизняних представників економічної науки значну увагу дослідженню сутності міжнародної трудової міграції приділили Білоцерківець В. В., Локшенюк О. В. Мойсей В. І. досліджувала сучасні тенденції та причини міжнародної трудової міграції. Дон О. Д. висвітлювала питання впливу міжнародної трудової міграції на світовий ринок праці. Міграційній політиці, зовнішній трудовій міграції українців велику увагу у своїх дослідженнях приділяла Малиновська О. А. Впливу трудової міграції на ринок праці України присвятили роботи Федірко Н.В. та Нестерова І. О., Дерев'янка Н. А., Косачевич Н. О. та ін. Серед більшості вчених панує думка, що необхідно мінімізувати негативні наслідки впливу міжнародної трудової міграції на національний ринок праці. Водночас бракує досліджень, що стосувалися б впливу міжнародної трудової міграції на ринок праці України в умовах сучасних кризових явищ, саме це і зумовлює актуальність даної статті.

Метою дослідження є визначення впливу міжнародної трудової міграції на ринок праці України під час кризових умов.

Постановка завдання. Для досягнення поставленої мети визначено такі наукові завдання: розкрити сутність та основні тенденції сучасного розвитку міжнародної трудової міграції; визначити причини міграційних процесів робочої сили; дослідити вплив міжнародної трудової міграції на ринок праці України у кризових умовах; запропонувати рекомендації щодо формування ефективної міграційної політики під час кризових умов.

Для вирішення поставлених завдань використано такі методи: критичного аналізу й синтезу, індукції та дедукції, узагальнення та порівняння, а також графічний метод.

Виклад основного матеріалу. В умовах глобалізаційних процесів та інтернаціоналізації виробництва взаємопов'язані національні ринки праці відчувають на собі вплив посиленних процесів зовнішньої трудової міграції та кризових явищ, набувають певних негативних або позитивних зрушень.

Задля детального дослідження впливу міжнародної трудової міграції на ринок праці України у кризових умовах пропонується, перш за все, проаналізувати сутність окремих наведених термінів.

Міжнародна (або зовнішня) трудова міграція за своєю суттю є явищем, що походить з доісторичних часів, коли особи почали переміщуватися країнами та континентами у зв'язку з потребою пошуку роботи закордоном. На даний момент загальноприйнятого визначення міжнародної трудової міграції не існує, проте багато іноземних та вітчизняних вчених висловлювали свої думки з цього приводу.

Український дослідник Білоцерківець В. В. визначає міжнародну міграцію робочої сили як «переміщення працездатного населення з однієї країни в іншу в межах міжнародного ринку праці на термін більше року, зумовлене характером розвитку продуктивних сил та виробничих відносин, дією економічних законів [1]. Лошенко О. В. наводить визначення міжнародної трудової міграції як явища переміщення робочої сили у світовій економіці, роблячи наголос на першопричинах даного явища, які полягають у економіко-територіальних відмінностях у співвідношенні попиту й пропозиції робочої сили та на необхідності державного й міжнародного регулювання [2]. Міжнародна Організація Міграції (МОМ) дає лаконічне визначення міжнародній трудовій міграції – це переміщення осіб з однієї країни в іншу з метою працевлаштування [3].

В цілому, внаслідок аналізу визначень сутності міжнародної трудової міграції можна резюмувати, що міжнародна трудова міграція – це процес переселення закордон, що здійснюється працездатною особою з низки причин на термін від одного року з основною метою влаштування на роботу та отримання заробітної плати за свою працю.

На даному етапі розвитку світового господарства міжнародна трудова міграція характеризується такими тенденціями:

Постійним збільшенням у масштабах. Деякі вчені, наприклад Малиновська О. А., дотримуються думки, що саме трудова міграція переважає у світових міграційних потоках [4], що підтверджується дослідженнями міжнародних організацій. Дані МОМ за 2019 рік демонструють, що кількість міжнародних мігрантів сягала приблизно 281 мільйон осіб, з яких трудовими були близько 169 мільйонів [3]. Що стосується України, тут відстежуються схожі тенденції, кількість мігрантів зростає (табл. 1) [5].

Таблиця 1. Динаміка чисельності міжнародних еміграційних та імміграційних потоків в Україні, 2005–2021

Роки	Українські мігранти за кордоном, млн осіб	Міжнародні мігранти в Україні, млн осіб
2010	5,5	4,8
2015	5,8	4,9
2017	5,9	5,0
2019	6,1	5,2
2021	6,0	4,0

• Точні дані про те, скільки українців наразі саме працює закордоном, відсутні, однак дослідження різних державних установ дають приводи вважати, що їх кількість між 2019 та 2021 роком коливалася від 2 до 5 мільйонів осіб [5]. Наприклад, дані ООН свідчать про те, що станом на 2021 рік з України виїхало 6 мільйонів осіб, близько

половини з яких були трудовими мігрантами. З початку повномасштабного вторгнення РФ ці значення могли значно збільшитись із потоками біженців, яких на середину березня 2023 року нараховувалося близько 8 мільйонів, причому деякі з них почали влаштовуватися на роботу в інших країнах, намагаючись влаштувати своє життя на новому місці. За даними UNCHR, станом на кінець лютого 2023 близько 86% біженців були дітьми та жінками, 79% мали вищу освіту та 60% були працевлаштовані в Україні до війни. Такі тенденції, звісно, мали негативний вплив на ринок праці України [6].

- Якщо казати про іноземних мігрантів, що працюють на території України, то їх кількість досить незначна, тому Україну можна вважати здебільшого країною-донором робочої сили. Згідно з даними Державної служби зайнятості, протягом 2021 року видано близько 18 тис. дозволів на працевлаштування. З початком повномасштабного вторгнення, ймовірно за все, кількість виданих дозволів на працевлаштування іноземців значно знизилась, оскільки уряди країн звертались до своїх громадян із проханням повернутись на батьківщину задля їх власної безпеки [7].

- Зростанням нелегальної трудової міграції, яке відбувається в числі загального збільшення обсягів трудової міграції, але також може бути пов'язане з накладанням певних обмежень на в'їзд, ускладненням процедур працевлаштування чи міграції. За національним опитуванням, проведеним на замовлення представництва МОМ в Україні, можна простежити, що частка тих, хто працює закордоном неофіційно збільшилась з 2019 по 2021 рік на 10% [7].

- Тенденціями до міграції висококваліфікованих спеціалістів, що може відбуватися внаслідок скорочення фінансування наукових досліджень, внаслідок нижчих заробітних плат в одних країнах порівняно з іншими на посадах, що потребують кваліфікації. Проте, що стосується українських трудових мігрантів, то лівова частка з них вимушені, будучи висококваліфікованими спеціалістами, що мають вищу освіту, влаштовуватися на роботі нижчої кваліфікації, що пов'язане з необхідністю знати місцеву мову та довести професійну спроможність [8].

- Регіональною концентрацією трудових мігрантів. Популярними регіонами серед них є Європейський, Північноамериканський, Азійсько-Тихоокеанський, Південноафриканський, Латиноамериканський та Близькосхідний. Частіше за все міграційні коридори спрямовуються за такими напрямками: із країн з ринком, що розвивається у розвинені; між розвиненими країнами; з розвинених країн у країни з ринком, що розвивається; між країнами з ринком, що розвивається [3]. Щодо України, то найбільшим регіоном для міжнародної трудової міграції є Європейський, а за напрямками по країнах переважає Польща, Угорщина, Чехія, Німеччина, Італія. Такий географічний розподіл вказує на те, що після початку повномасштабного російського вторгнення з цього переліку через скорочення трудових потоків було майже викреслено РФ [5].

Причини, що викликають ряд тенденцій, поєднаних з міжнародною трудовою міграцією, різноманітні, але найчастіше пов'язані між собою відмінностями між рівнем розвитку країн, які впливають на особисту мотивацію мігрантів покращити якість праці та життя. Автор вважає за потрібне виділити такі основні причини міжнародної трудової міграції:

- Економічні. Вони включають у себе відмінності в заробітних платах, що спонукає мігрантів з країн із меншим рівнем розвитку шукати роботу у більш розвинених країнах, оскільки там вищі заробітні плати. Також сюди можна віднести різний рівень безробіття у країнах, адже люди з країни, де вищий рівень безробіття, мігруватимуть туди, де він відповідно нижчий, шукаючи більше можливостей для працевлаштування. Так чи інакше, бідність, відсутність можливостей для розвитку та самореалізації часто стають головною мотивацією.

- Некономічні. До них можна віднести політико-правові (переслідування на батьківщині, намагання знайти політичний притулок в іншій країні, невдоволення владою та законодавством), соціокультурні (ставлення до національностей, моральні переконання, культурні цінності, що приваблюють людину мігрувати з однієї країни в іншу), природні та екологічні (кліматичні зміни, стихійні лиха), військові (конфлікти, війни, революції, відсутність безпеки в країні походження) [9].

Варто відзначити, що причини міжнародної трудової міграції часто саме в сукупності впливають на рішення мігранта переміститися закордон. Наприклад, відомий іноземний вчений Еверетт Лі як автор концепції «притягання-виштовхування» розглядає всі причини з позиції тих, що змушують людину залишити батьківщину, та тих, що приваблюють переїхати в іншу країну. Він поділяє усі фактори на такі групи: 1. Ті, що стосуються країни походження. Вони впливають на бажання залишити місце проживання. 2. Ті, що стосуються країни призначення. Вони формують бажання мігранта поїхати саме в конкретну країну. 3. Проміжні перешкоди. Різного роду проблеми, які можуть заважати самому переміщенню. 4. Особисті фактори. А ось дослідник Егорі Кунц наголошує на тому, що всі фактори, які сприймаються як перешкоди, суб'єктивні для кожного мігранта. З іншого боку, теорія неокласичного економічного підходу враховує те, що мігрант, приймаючи рішення про переїзд, сподівається на перевищення доходів над витратами. В результаті автор статті погоджується з цією концепцією, згідно з якою трудова міграція завжди відбуватиметься, поки існуватимуть відмінності у заробітних платах та розвитку між країнами. Синтетична теорія ж свідчить про те, що мігранти переміщуються, шукаючи нові можливості внаслідок розвитку ринків [10].

У випадку України основними причинами зовнішньої трудової міграції у сучасних кризових умовах (до яких можна віднести в тому числі деструктивні для економіки та ринку праці військові процеси), назвемо такі:

- Низький рівень оплати праці. Якщо порівнювати оплату праці в Україні із країнами, куди найчастіше виїжджають працювати українці, то стає зрозумілим, що однією з причин виїзду мігрантів є саме бажання заробляти більше задля того, аби мати можливість матеріально забезпечувати свої сім'ї. В середньому розмір середньомісячної заробітної плати в перелічених країнах майже у 5 разів вищий, ніж в Україні (табл. 2). Причому, за результатами дослідження Групи «Рейтинг» у період війни доходи знизились у 64% опитаних українців [11].

- Високий рівень безробіття. Сюди можна віднести й масові скорочення, викликані кризовими явищами, і зникнення окремих галузей, і відсутність вакансій на окремі спеціальності, й відставання у розвитку економіки та інфраструктури певних регіонів. З початку повномасштабного вторгнення РФ чисельність безробітних значно збільшилася через спад економічної активності та бойові дії. До того ж, кількість вакансій зменшилася майже втричі у порівнянні з аналогічним періодом 2021 року [11].

Порівнюючи із країнами, куди спрямовується рух української робочої сили, можна побачити, що рівень безробіття там нижчий у середньому приблизно в 5 разів. Це стає мотивацією мігрантів для пошуку роботи закордоном (табл. 2).

Таблиця 2. Порівняння деяких показників стану ринку праці країн призначення українських мігрантів та України станом на 01.2022 [12]

Країна	Розмір середньомісячної заробітної плати, дол. США	Рівень безробіття, %
Польща	1243	3,5
Угорщина	955	4,1
Чехія	1403	2,8
Німеччина	4025	3,5
Італія	2800	9,5
Україна	506	25

З цього можна зробити висновок, що стан ринку праці також безпосередньо взаємопов'язаний із міграційними процесами і впливає на них. Негативні тенденції на національному ринку праці, очевидно, можуть викликати в осіб бажання шукати роботу в інших країнах. З країни, де рівень безробіття вищий, мігранти прямують у країну, де він відповідно нижчий; шукають країну призначення, у якій вони матимуть потенційну можливість заробляти більше, ніж вдома.

- Висока інфляція, загальна економічна нестабільність. Хоча прогнози НБУ свідчать, що внаслідок поступової деокупації територій та покращення ситуації з електроенергетикою базова інфляція буде надалі сповільнюватись, зберігаються ризики посилення інфляційного тиску через високі безпекові ризики в країні [13]. Такі високі темпи інфляції можуть знизити купівельну спроможність та добробут сімей громадян, через що також можуть активізуватися міграційні потоки.

- Низький рівень безпеки, пов'язаний зі збройною агресією РФ. Ризики, пов'язані зі складністю прогнозування подальшого розвитку подій, спонукають громадян мігрувати та залишатися певний час закордоном. Чим більше часу триватиме нестабільна військова ситуація, тим більша ймовірність, що мігранти почнуть адаптовуватися, працевлаштовуватися, закріплюватися в інших країнах і врешті переїдуть туди разом зі своїми сім'ями [9].

- Корупція, недосконалість законодавства та податкової системи. Хоча Україна зміцнила свої показники, наприклад, в Індексі сприйняття корупції і посіла в 2022 році 116 місце зі 180 країн світу в порівнянні із 122 місцем у 2021 році, однак доведеться зробити ще багато кроків на цьому шляху задля покращення ситуації. Податкова система та законодавство також залишаються досить суперечливими та складними, через що мігранти можуть ухвалювати рішення на користь виїзду закордон [14].

- Проблема соціальної незахищеності працівників, які зайняті неофіційно.

- Як наслідок вищезазначених причин, але й як окрема причина, може розглядатись зниження добробуту та матеріального становища українських родин. Тому українські трудові мігранти прагнуть до підвищення рівня заробітної праці та життя, самореалізації та безпеки.

- Запровадження пільгових умов для праці українців у країнах ЄС. Через те, що українські трудові мігранти здійснюють, у тому числі позитивний вплив на ринки праці країн призначення, уряди та закордонні роботодавці зацікавлені у їх залученні. Наприклад, ще у 2021 році польським сеймом було спрощено процедури працевлаштування та проживання у країні для трудових мігрантів, щоб спонукати їх залишатися в країні саме на середньо- та довготермінову перспективу [15].

Саме сукупність даних причин і призводить до прийняття мігрантом кінцевого рішення про трудову міграцію закордон, причому тенденція до масового виїзду економічно активного населення, тобто молоді та кваліфікованих спеціалістів, несе за собою багато наслідків для ринку праці та для економіки України загалом.

Сам ринок праці у своїй сукупності є системою суспільних відносин, пов'язаних із працевлаштуванням, формуванням попиту, пропозиції, ціни на робочу силу, а також узгодженням умов праці.

Неконтрольований масовий приплив робочої сили на національний ринок праці може призводити до зниження ціни на робочу силу, тобто зниження середнього рівня заробітної плати та до надлишку пропозиції, як наслідок і до загострення конкуренції [9].

Якщо казати про ширші наслідки впливу міграції на країну-реципієнта, то варто зазначити, що існують ризики тривалої адаптації трудових мігрантів та культурних конфліктів.

Також країна призначення може нести витрати у вигляді соціальних виплат мігрантам, які компенсуються тільки в разі довготермінового працевлаштування

трудовах мігрантів у країні. Наприклад, за підрахунками Нацбанку, країни ЄС витрачають у середньому від 9 до 25 тис. євро на рік на кожного українського мігранта. Це створює додатковий тиск на бюджети держав, яким необхідно витратити кошти на адаптацію українських мігрантів. У разі, якщо вони після проходження адаптації повернуться на батьківщину, країна, яка їх прийняла, не зможе компенсувати ці витрати доходами від зайнятості. Саме тому країни ЄС прагнуть надати якомога більше пільгових умов для стимулювання інтеграції українських мігрантів у своє суспільство, надають тренінги, мовні чи освітні курси, статус тимчасового захисту [16].

Країни-реципієнти також втрачають від грошових переказів, які здійснюються трудовими мігрантами. Обсяг переказів мігрантів, наприклад в Україну, колосально великий і у деякі роки перевищував навіть розмір ПІП, становив майже 8% ВВП країни або 12 мільярдів дол. США у 2020 році. На ньому не відобразилися наслідки світової кризи, навпаки – мігранти ніби прагнули компенсувати свою відсутність сім'ям у складні часи. Це підтверджує і той факт, що у 2022 році попри війну грошові перекази склали вже навіть 13 мільярдів доларів [17] (рис. 1).

Рисунок 1. Динаміка грошових переказів в Україну, млрд дол. США

Хоча вплив міграційних потоків на країни-реципієнти також може бути й позитивним. Мігранти підтримують споживання у країнах перебування, витрачаючи свої заощадження. За даними НБУ, українці витрачали у 2022 році закордоном приблизно у 5 разів більше, ніж у попередньому році, близько 6 мільярдів доларів. З цих витрат до держав перебування надходили кошти у вигляді податків і підтримували їх економіки. Наприклад у Польщі суми податків, сплачених українськими мігрантами, перевищили 2 млрд дол. США [16].

Більше того, країни призначення отримують значну перевагу або у вигляді дешевої робочої сили, або ж кваліфікованих робочих кадрів, які можуть компенсувати дефіцит кадрів в окремих сферах. Через це спадає безробіття, омолоджується структура ринку робочої сили, адже більшість мігрантів – економічно активна молодь. За розрахунками ЄЦБ, якщо 25–50% українських мігрантів знайдуть роботу у країнах-реципієнтах, то це може збільшити робочу силу на 0,2–0,8% [15].

Нацбанк, дослідивши вплив міграційної хвилі біженців з України, дійшов висновку, що здебільшого позитивний вплив здійснюють українські мігранти на економіки країн-реципієнтів. Вони адаптуються, працевлаштовуються, підіймають виробництво та споживання, сплачують податки та в цілому пом'якшують вплив економічної кризи, що стала наслідком карантинних режимів [16].

Однак те, що у даному випадку пішло на користь країнам призначення, стало втратою для економіки України та національного ринку праці.

Загалом масова міграція з країни-донора може призвести до дефіциту робочої сили, підвищення рівня середньої заробітної плати та зниження рівня безробіття на ринку праці. Внаслідок кризи, викликаній повномасштабною агресією РФ, на ринку праці України відчувається дефіцит робочої сили, викликаний масовим потоком мігрантів закордон, додатково посилений через втрату робочих місць на окупованих чи зруйнованих війною територіях. За даними МОП, тільки за три місяці військових дій було втрачено близько 5 мільйонів робочих місць, що становить 30% зайнятості в Україні [8]. Згідно з оцінками Держстату, рівень середньої заробітної плати в Україні за 2022 рік справді номінально зріс на 6%, проте в реальному вимірі середні заробітні плати скоротились на 12% [18]. За дослідженням Інституту демографії НАНУ, рівень безробіття в Україні за відсутності зовнішньої трудової міграції міг би бути в 1,5–2 рази вищий за наявний [19].

Держави походження втрачають податкові надходження в більшій мірі, ніж економлять на соціальних видатках, падає споживання, через це страждає виробництво та відбуваються скорочення. Це призводить до втрати людьми робочих місць та зростання безробіття. В сукупності з високим рівнем інфляції, дані фактори стають вирішальними, знову ж таки, для запуску процесу зовнішньої трудової міграції.

Заощадження мігрантів могли б витратитись в Україні і не створювати впливу валюти, що можна також розглядати як негативний аспект впливу на країну походження від міграції. Національному банку України довелося утримувати відносну стабільність курсу валют за рахунок понад 28 млрд дол США золотовалютних резервів [20].

Знижується рівень наукового потенціалу, бо втрачаються кваліфіковані кадри, на підготовку нових спеціалістів потрібні кошти і час, падає продуктивність праці. Відбувається старіння трудових ресурсів через те, що в міграційних потоках домінує економічно активна молодь. Через те, що велику частину біженців складають саме діти, існують серйозні ризики того, що вони виростуть і працевлаштуються закордоном, через що демографічну ситуацію в Україні можна буде назвати катастрофічною. До того ж, до жінок і дітей мігрантів після закінчення війни можуть доєднатись і чоловіки, що тільки погіршить ситуацію [15].

З іншого боку, як було зазначено вище, країна-донор робочої сили отримує великий обсяг грошових переказів, який витрачається місцевими родичами мігрантів на споживання, частина з якого іде на податки. Однак 2022 рік став першим, коли витрати українців закордоном були більшими за перекази. До того ж, якби українці заробляли суму, рівну обсягу переказів на батьківщині, це могло б означати додаткові 80–90 млрд дол США у ВВП [15].

Також може зростати кваліфікація мігрантів, однак тільки в разі, якщо вони мають змогу розвиватись у країні перебування, а не працюють на роботі, що потребує нижчої кваліфікації, ніж їм властива. Якщо мігранти при цьому планують повернутись на батьківщину, то як більш кваліфікована робоча сила створюватимуть продукт з більшою доданою вартістю і сплачуватимуть більше податків [9].

Ще однією неочевидною перевагою для економіки України від міграції можна назвати те, що держава у разі одночасного повернення всіх мігрантів на батьківщину просто не змогла б їм усім забезпечити доступ до базових потреб у ситуації, коли у багатьох осіб зруйновані оселі. Більше того, якщо згадати про досвід обмеження пересування у 2020 році, пов'язаний із пандемією, то можна помітити невтішну тенденцію: третина з опитаних мігрантів, які повернулися на батьківщину, не змогли працевлаштуватись [7].

Після закінчення війни проблема повернення українських мігрантів на батьківщину постане особливо гостро. При цьому варто враховувати іноземний досвід запровадження відповідних програм із залучення робочої сили та пам'ятати про те, що

контрольована міграція може приносити країні та її ринку праці багато користі. Через це автор статті погоджується із висловленням Малиновської О.А. про те, що міжнародна трудова міграція є чинником розвитку ринку праці [4].

Задля забезпечення повоєнного відновлення ринку праці, вирішення міграційних проблем в Україні та подальшого економічного розвитку, автор пропонує комплекс заходів:

- Заохочення українських трудових мігрантів до повернення на батьківщину шляхом надання необхідних консультацій чи проведення безкоштовних курсів з підвищення кваліфікації; створення нових робочих місць; спрощення умов для ведення бізнесу; надання пільг, у тому числі податкових, та вигідних доступних кредитів; сприяння культурної адаптації повернених на батьківщину; покращення соціального захисту.

- Заохочення мігрантів до інвестицій у батьківщину.

- ПідтримАННЯ українських трудових мігрантів та їх соціальної захищеності під час перебування у країнах-реципієнтах; соціальний захист безробітних в Україні.

- Стимулювання та залучення іноземних трудових мігрантів за окремими спеціальностями, які перебувають у стані гострого дефіциту робочих рук, спрощення процедур міграції, працевлаштування та проживання для них; удосконалення їх правового статусу.

- Створення привабливого ділового середовища; забезпечення безпекових гарантій; боротьба з корупцією; спрощення законодавства та податкової системи.

- Проведення перепису населення, якісного демографічного дослідження; запровадження системи збирання даних про мігрантів задля контролю дієвості проведеної політики на всіх етапах та необхідного коригування.

Висновки. Міжнародна трудова міграція – це неминучий і природний процес, який здебільшого зумовлений відмінностями в розвитку країни походження та країни прибуття. Незадовільний стан національного ринку праці, як наслідок і незадовільне матеріальне становище, відсутність можливостей самореалізації, гідних умов праці й спонукають людей до пошуку роботи закордоном. Кризові умови виступають каталізатором усіх негативних тенденцій на ринку праці України, що призводить до збільшення масштабів міжнародної трудової міграції, яка, у свою чергу, здійснює зворотній вплив на національний ринок праці, змінює пропозицію робочої сили, впливає на рівень безробіття та рівень заробітної плати.

Оскільки країни-реципієнти в сучасних кризових умовах від міжнародної трудової міграції отримують значно більше переваг, ніж Україна, як країна-донор, то єдиним логічним виходом із ситуації можуть бути запропонованні українським трудовим мігрантам кращі умови, аніж вони хочуть отримати закордоном. Задля цього необхідно покращити загальне соціально-економічне, безпекове становище в країні, від чого має покращитись і стан національного ринку праці, а також надати реемігрантам ряд пільгових умов.

Conclusions. International labor migration is an inevitable and natural process, which is mostly due to differences in the development of the country of origin and the country of arrival. The unsatisfactory state of the national labor market, which also leads to an unsatisfactory material situation, the lack of opportunities for self-realization, decent working conditions and encourage people to look for work abroad. Crisis conditions act as a catalyst for all negative trends in the labor market of Ukraine, which leads to an increase in the scale of international labor migration, which, in turn, has a negative impact on the national labor market, changes the labor supply, affects the level of unemployment and the level of wages.

Since the recipient countries in the current crisis conditions receive much more benefits from international labor migration than Ukraine, as a donor country, the only logical way out

of the situation may be to offer Ukrainian labor migrants better conditions than they want to receive abroad. For this, it is necessary to improve the general socio-economic and security situation in the country, which should improve the state of the national labor market, as well as provide re-emigrants with a number of preferential conditions.

Список використаних джерел

1. Білоцерківець В. В. Сучасна міжнародна економіка: підручник. Дніпро: ПБП «Економіка», 2019. 386 с.
2. Лошенко О. В. Регулювання міжнародної трудової міграції: автореф. дис. ... канд. екон. наук: 08.00.02. Київ, 2017. 24 с.
3. IOM. World migration report, 2022. URL: <https://publications.iom.int/books/world-migration-report-2022> (дата звернення: 15.03.2023)
4. Малиновська О. А. Мігранти, міграція та Українська держава: аналіз управління зовнішніми міграціями: монографія. Київ: НАДУ, 2004. 123 с.
5. Слово і діло. Трудова міграція: скільки українців працювали за кордоном в 2019–2021 роках. URL: <https://www.slovoidilo.ua/2021/03/18/infografika/suspilstvo/trudova-mihracziya-skilky-ukrayincziv-pracuyuvay-kordonom-2019-2021-rokax> (дата звернення: 13.03.2023)
6. UNHCR. Operational Data Portal. Ukraine Refugee situation. URL: <https://data.unhcr.org/en/situations/ukraine> (дата звернення: 15.03.2023)
7. МОМ. Міграція в Україні. Цифри і факти, 2021. URL: [migration_in_ukraine_facts_and_figures_2021-ukr_web.pdf](https://publications.iom.int/books/world-migration-report-2022) (iom.int) (дата звернення: 15.03.2023)
8. Центр Разумкова. Аналітична записка. Ринок праці в умовах війни: основні тенденції та напрями стабілізації. Київ. Липень, 2022. 21 с.
9. Боброва Д. О., Дон О. Д. Причини та наслідки сучасної міжнародної трудової міграції. Стратегії глобальної конкурентоспроможності: соціально-економічні виміри: матеріали міжнар. наук.-практ. конф. (м. Черкаси, 28 жовтня 2022 р.). Черкаси, 2022. С. 24–25.
10. Астратович-Лейк Т., Турчин Я. Б., Івасечко О. Я. Проекція концепцій міжнародної міграції щодо пояснення характеру й мотивів трудової міграції українців до Польщі. Регіональні студії. 2021. Вип. 24. С. 94–102. DOI: <https://doi.org/10.32782/2663-6170/2021.24.13>
11. НІСД. Ринок праці в умовах війни: тенденції та перспективи. URL: <https://niss.gov.ua/news/komentari-ekspertiv/rupok-pratsi-v-umovakh-viyny-tendentsiyi-ta-perspektyvy> (дата звернення: 16.03.2023)
12. Дія Бізнес. Експортний напрям. Країни та ринки. URL: https://export.gov.ua/49-kraini_ta_rinki (дата звернення: 15.03.2023).
13. НБУ. Коментар Національного банку щодо рівня інфляції в лютому 2023 року. URL: <https://bank.gov.ua/ua/news/all/komentar-natsionalnogo-banku-schodo-rivnya-inflyatsiyi-v-lyutomu-2023-roku> (дата звернення: 15.03.2023).
14. Transparency International. Індекс сприйняття корупції – 2022. URL: <https://cpi.ti-ukraine.org/#/> (дата звернення: 15.03.2023).
15. Економічна правда. Українські мігранти підіймають економіку Європи. Що буде з Україною без них? URL: <https://www.epravda.com.ua/publications/2023/01/10/695807/> (дата звернення: 15.03.2023)
16. НБУ. Вплив українських мігрантів на економіку країн-реципієнтів. Дослідження, грудень 2022. URL: https://bank.gov.ua/admin_uploads/article/Migration_impact_2022-12-15.pdf (дата звернення: 15.03.2023).
17. Мінфін. Грошові перекази в Україну. URL: <https://index.minfin.com.ua/ua/economy/transfer/> (дата звернення: 17.03.2023).
18. Finance.ua. Середня зарплата за 2022 рік зросла на 6%. URL: <https://news.finance.ua/ua/serednya-zarplata-za-2022-rik-zrosla-na-6> (дата звернення: 17.03.2023).
19. Майданік І. П. Темпоральні характеристики зовнішньої трудової міграції в Україні. Київ: Інститут демографії та соціальних досліджень ім. М. В. Птухи НАН України, 2020. 255 с.
20. НБУ. Міжнародні резерви зросли до 29,9 млрд дол. США за підсумками січня. URL: <https://bank.gov.ua/ua/news/all/mijnarodni-rezervi-zrosli-do-299-mlrd-dol-ssha-za-pidsumkami-sichnya> (дата звернення: 17.03.2023).

References

1. Bilocerkevcej V. V. (2019). Suchasna mizhnarodna ekonomika [Modern international economics]. Dnipro: PBP Ekonomika. [In Ukrainian].
2. Loshenyuk O. V. (2017). Rehulyuvannya mizhnarodnoyi trudovoyi mihratsiyi [Regulation of international labor migration] (PhD Thesis), Kyiv: Kyiv National University of Trade and Economics.

3. IOM. World migration report, 2022. URL: <https://publications.iom.int/books/world-migration-report-2022> (accessed: 15 March 2023)/
4. Malynovs'ka O. A. (2004). *Mihranty, mihratsiya ta Ukrayins'ka derzhava: analiz upravlinnya zovnishnimy mihratsiyamy* [Migrants, Migration, and the Ukrainian State: An Analysis of External Migration Management]. Kyiv: National Academy of Public Administration under the President of Ukraine. [In Ukrainian].
5. Slovo i dilo. (2021). *Trudova mihratsiya: skil'ky ukrayintiv pratsyuvaly za kordonom v 2019–2021 rokakh* [Labor migration: How many Ukrainians worked abroad in 2019–2021]. URL: <https://www.slovoidilo.ua/2021/03/18/infografika/suspilstvo/trudova-mihracziya-skilky-ukrayincziv-pracyuvaly-kordonom-2019-2021-rokax> (accessed: 13 March 2023).
6. UNHCR. Operational Data Portal. Ukraine Refugee situation. URL: <https://data.unhcr.org/en/situations/ukraine> (accessed: 15 March 2023).
7. MOM. (2021). *Mihratsiya v Ukraini. Tsyfry i fakty* [Migration in Ukraine. Figures and Facts]. URL: migration_in_ukraine_facts_and_figures_2021-ukr_web.pdf (iom.int) (accessed: 15.03.2023)
8. Tsentrazumkova. (2022). *Analitichna zapyska. Rynok pratsi v umovakh viyny: osnovni tendentsiyi ta napryamy stabilizatsiyi* [Analytical note. Labor market in conditions of war: main trends and directions of stabilization]. Kyiv. [In Ukrainian].
9. Bobrova D. O., Don O. D. (2022). *Prychyny ta naslidky suchasnoyi mizhnarodnoyi trudovoyi mihratsiyi* [Causes and consequences of modern international labor migration]. Proceedings of the Stratehiyi hlobal'noyi konkurentospromozhnosti: sotsial'no-ekonomichni vymiry [Strategies of global competitiveness: socio-economic dimensions] (Ukraine, Cherkasy, October 28, 2022). Cherkasy: Cherkasy State Technological University. P. 24–25.
10. Astramovych-Leyk T., Turchyn Ya. B., Ivasechko O. Ya. (2021). *Proyeksiya kontseptsiy mizhnarodnoyi mihratsiyi shchodo poyasnennya kharakteru y motyviv trudovoyi mihratsiyi ukrayintiv do Pol'shchi* [Projection of international migration concepts to explain the nature and motives of Ukrainian labor migration to Poland]. Regional studies. No. 24. P. 94–102. DOI: <https://doi.org/10.32782/2663-6170/2021.24.13>
11. NISS. (2022). *Rynok pratsi v umovakh viyny: tendentsiyi ta perspektyvy* [Labor market during wartime: trends and prospects]. URL: <https://niss.gov.ua/news/komentari-ekspertiv/rynok-pratsi-v-umovakh-viyny-tendentsiyi-ta-perspektyvy> (accessed: 16 March 2023).
12. Diya Business. *Eksportnyy napryam. Krayiny ta rynky* [Export direction. Countries and markets.]. URL: https://export.gov.ua/49-kraini_ta_rinki (accessed: 15 March 2023).
13. National Bank of Ukraine. (2023). *Komentar Natsional'noho banku shchodo rivnya inflyatsiyi v lyutomu 2023 roku* [Commentary by the National Bank on the inflation level in February 2023.]. URL: <https://bank.gov.ua/ua/news/all/komentar-natsionalnogo-banku-schodo-rivnya-inflyatsiyi-v-lyutomu-2023-roku> (accessed: 15 March 2023).
14. Transparency International. (2022). *Indeks spryynattya koruptsiyi* [Corruption Perception Index.]. URL: <https://cpi.ti-ukraine.org/#/> (accessed: 15 March 2023).
15. Ekonomichna pravda. (2023). *Ukrayins'ki mihranty pidymayut' ekonomiku Yevropy. Shcho bude z Ukrayinoy bez nykh?* [Ukrainian migrants boost Europe's economy. What will happen to Ukraine without them?] URL: <https://www.epravda.com.ua/publications/2023/01/10/695807/> (accessed: 15 March 2023)
16. National Bank of Ukraine. (2022). *Vplyv ukrayins'kykh mihrantiv na ekonomiky krayin-retsypiyentiv. Doslidzhennya, hruden' 2022* [The Impact of Ukrainian Migrants on Recipient Countries' Economies. Study, December 2022.]. URL: https://bank.gov.ua/admin_uploads/article/Migration_impact_2022-12-15.pdf (accessed: 15 March 2023).
17. Ministry of Finance. *Hroshovi perekazy v Ukrainu* [Money transfers to Ukraine]. URL: <https://index.minfin.com.ua/ua/economy/transfer/> (accessed: 17 March 2023).
18. Finance.ua. (2023). *Serednya zarplata za 2022 rik zrosla na 6%* [The average salary increased by 6% in 2022]. URL: <https://news.finance.ua/ua/serednya-zarplata-za-2022-rik-zrosla-na-6> (accessed: 17 March 2023).
19. Maydanik I. P. (2020). *Temporal'ni kharakterystyky zovnishn'oyi trudovoyi mihratsiyi v Ukraini* [Temporal characteristics of external labor migration in Ukraine]. Kyiv: Institute of Demography and Social Studies named after M. V. Ptukha of the National Academy of Sciences of Ukraine. [In Ukrainian].
20. National Bank of Ukraine. (2023). *Mizhnarodni rezervy zrosly do 29,9 mlrd dol. SShA za pidsumkamy sichnya* [International reserves increased to \$29.9 billion as of the end of January.]. URL: <https://bank.gov.ua/ua/news/all/mizhnarodni-rezervi-zrosli-do-299-mlrd-dol-ssh-a-za-pidsumkami-sichnya> (accessed: 17 March 2023).